

KLASS OCH SJÄLVPLACERING PÅ VÄNSTER-HÖGERSKALAN

Magnus Hagevi, Institution för statsvetenskap, Linnéuniversitet

E-post | magnus.hagevi@lnu.se

Sammanfattning: Studien fokuserar på om klass har samband med svenska väljares självvalda position på vänster-högerskalan mellan 1986–2022. Data är SOM-undersökningarna 1986–2022. Resultatet visar att arbetare tenderar att placera sig till vänster i politiken medan övriga tenderar att placera sig till höger. Studien visar även att sambandet mellan svenska väljarnas position på vänster-högerskalan och deras klass har minskat betydligt. Resultatet är ett stöd för att klass avpolitiserats inom politiken och kan även betraktas som ett exempel på dealignment.

Inledning

En tradition inom väljarbeteende är att förklara väljares ideologiska identitet med klasstillhörighet (Miller och Shanks 1996). Arbetare antas då placera sig till vänster i politiken, medan övriga väljare tenderar att i större utsträckning placera sig till höger i politiken. En del relaterar detta till sociala skiljelinjesmodellen och konflikten mellan arbete och kapital (Demker 2019: 41–42; se Lipset och Rokkan 1967).

Antagandet om att klass har stor betydelse inom politiken – såväl vad gäller ideologisk identifikation som partipreferens – har ifrågasatts utifrån teorin om dealignment (Dalton m fl 1984). Dealignment beskriver en erosion av partiloyalitet bland väljare, den minskande betydelsen av sociala skiljelinjer och den avtagande förklaringskraften hos socioekonomiska faktorer, som klass och religion, för väljarnas orientering inom politiken.

I svensk politik beskrevs klass länge som ursprunget för den dominerande politiska konflikten mellan partier (Holmberg 1981). På väljarnivå innebar det att arbetare röstade på Socialdemokraterna eller Vänsterpartiet, medan motsvarande röstning var med sällsynt bland övriga väljare (jordbrukare, tjänstemän och företagare). Detta kallas för klassröstning. Från att ha varit mycket stark i svensk politik har klassröstningen rasat i betydelse (Oskarson 1994). Forskare har då försökt omdefiniera klassröstning utifrån viktiga samhällsförändringar. Men även när klassröstning undersökts utifrån alternativa klassdefinitioner har resultatet visat på en starkt avtagande klassröstning (Vestin 2019). Under de senaste svenska riksdagsvalen har forskare beskrivit klass som en avpolitiserad social skiljelinje (Hagevi 2022).

Det är mer sällsynt att analysera vilken betydelse som klass har för väljarnas ideologiska identitet. I en studie om brittiska väljare undersöks dock sambandet mellan klass och ideologisk placering på vänster-högerskalan (Bartle 1998). Resultatet visar att effekterna av klass – oavsett hur den definieras – inte är dominerande för var väljarna är placerade på vänster-högerskalan. Det finns andra socio-ekonomiska faktorer som etnicitet, religion och region som också påverkar väljarnas vänster-höger-positioner. Forskaren bakom studien föreslår därför att socio-ekonomiska förklaringar av väljarnas position på vänster-högerskalan inte enbart hängs upp på klasstillhörigheten, utan att den i stället beskrivs vara orsakad av en mångfald socio-ekonomiska faktorer.

I denna studie är avsikten att studera om sambandet mellan klass och svenska väljares självvalda position på vänster-högerskalan har försvagats sedan 1986.

Data och operationaliseringar

För att studera i vilken utsträckning sambandet mellan väljarnas position på vänster-högerskalan och klass har förändrats studeras data insamlade av SOM-institutet vid Göteborgs universitet mellan 1986–2022 (Andersson m fl 2023; SOM-institutet 2023). SOM-undersökningar genomförs i form av postenkäter riktade till representativa urval av svenska befolkningen mellan 16–75/80/85 år (den övre åldersgränsen har successivt höjts i undersökningarna).

Frågan om självplacering på vänster-högerskalan lyder: ”Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster-högerskala. Var någonstans skulle du placera dig själv på en sådan skala?”. Svarsmöjligheterna var (med kod inom parentes): ”Klart till vänster” (5), ”Något till vänster” (4), ”Varken till vänster eller till höger” (3), ”Något till höger” (2) och ”Klart till höger” (1).

Klass analyseras utifrån följande fråga: ”Vilken av de här yrkesgrupperna hör/hörde du till?”. Svarsmöjligheterna var ”Tjänsteman”, ”Tjänsteman med arbetsledande funktion”, ”Tjänsteman med företags-/verksamhetsledande funktion”, ”Arbetare”, ”Arbetare med arbetsledande funktion”, ”Företagare: ingen anställd”, ”Företagare: 1–9 anställda”, ”Företagare: 10 eller fler anställda”, ”Jordbrukare: ingen anställd” och ”Jordbrukare: en eller flera anställda”. Alla som avgivet ett av de tre svaren där deras yrke är arbetare klassificeras som arbetare (1) medan resterande svar klassificeras som övriga (0).

Analysen kommer begagna tre statistiska sambandsmått. För det första analyseras sambandet mellan klass och position på vänster-högerskalan med sambandsmättet Pearsons r . Detta varierar från -1 till $+1$. Medan -1 indikerar en perfekt negativt samband där alla arbetare är höger och övriga är vänster, indikerar $+1$ en perfekt positivt samband där alla arbetare är vänster och övriga är höger. Ju starkare positivt samband, desto vanligare är det att arbetare är vänster medan övriga är höger. Ett samband som är noll eller nära noll visar att det inte finns något samband mellan klass och väljarnas självplacering på vänster-högerskalan.

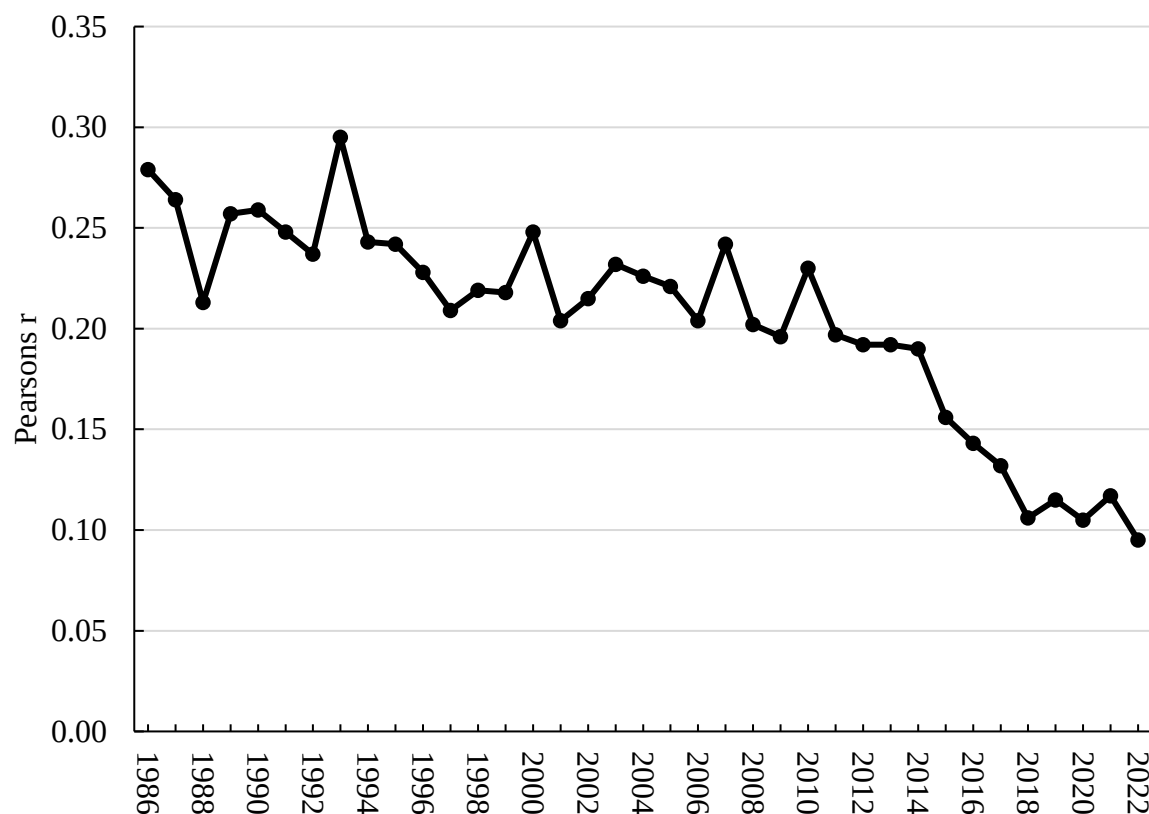
Ytterligare ett mått är procentdifferens. I studien används två typer av procentdifferens. Den första kalkylerar procentdifferensen av andelen som uppfattar sig stå till vänster i politiken bland arbetare minus motsvarande andel bland övriga. Ju högre positivt värde, desto större betydelse har klass för ideologisk position på vänster-högerskalan i den meningen att det är vanligare att arbetare är till vänster än vad som är fallet bland övriga. Den andra procentdifferens är mellan andelen bland arbetare som är till vänster i politiken minus andelen arbetare som är till höger i politiken. Ju högre positivt värde, desto vanligare är det att arbetare är till vänster i politiken. Detta mått indikerar i vad mån arbetare i allt mindre utsträckning placerar sig till vänster eller om ett försvagat samband mellan klass och ideologisk position till större del beror på att allt fler bland övriga placerar sig till vänster i politiken.

Resultat

I figur 1 redovisas sambandet mellan klass och ideologisk självplacering på vänster-högerskalan mellan 1986–2024. Det använda statistiska måttet är Pearsons r .

Under den undersökta perioden har sambandet mätt mellan klass och ideologisk självplacering på vänster-högerskalan (mätt med Pearsons r) minskat betydligt. Sambandet var starkast 1993 ($r = 0,30$) och näst starkast 1986 ($r = 0,28$). Det tillfälle då sambandet var svagast är 2022 ($r = 0,09$). Alla uppmätta samband överstiger gängse kriterier för statistisk signifikans ($p < 0,05$). Även om betydelsen av klass för väljarnas självplacering på vänster-högerskalan uppenbarligen har avtagit är den inte helt utan betydelse, om än att betydelsen är väldigt liten.

Figur 1 Samband mellan klass och självplacering på vänster-högerskalan 1986–2022 (Pearsons r).

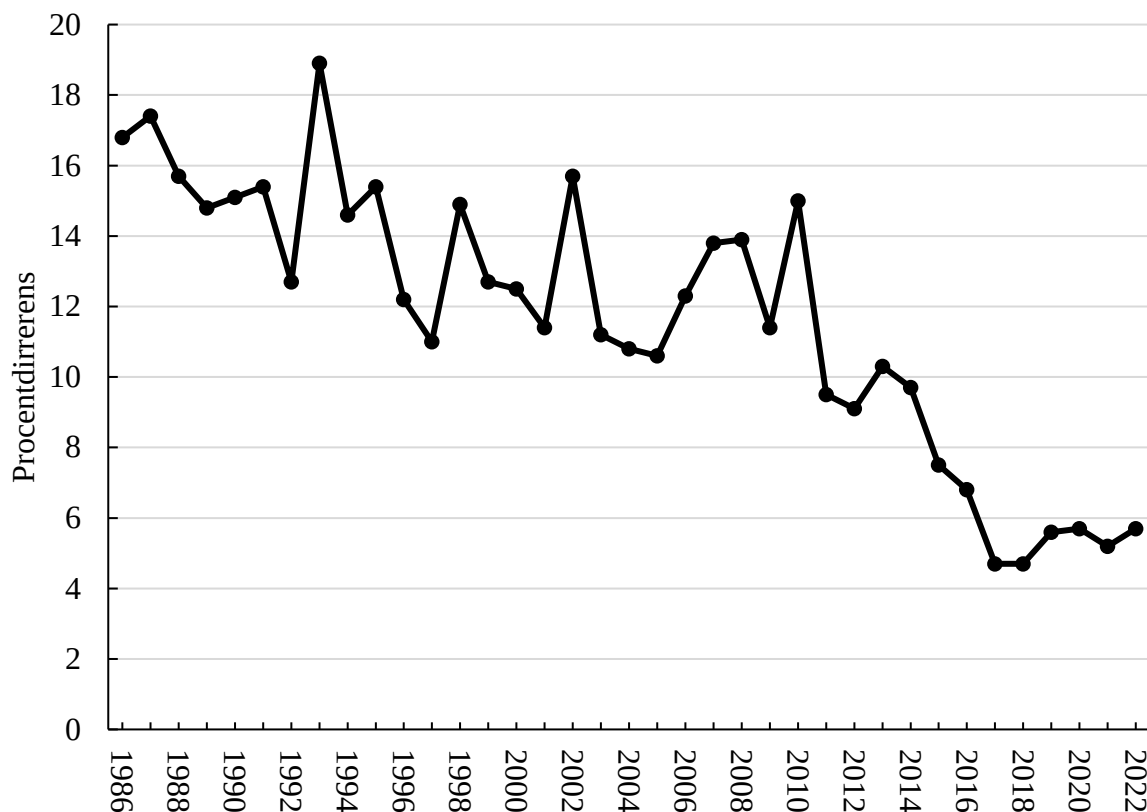

Kommentar: Data är från SOM-undersökningarna 1986–2022 (Andersson m fl 2023).

I figur 2 redovisas procentdifferensen mellan arbetare och övriga av andelen som placerar sig till vänster i politiken.

Analysen med procentdifferensen mellan arbetare och övriga vad gäller andelen som står till vänster i politiken visar en likadan tendens som Pearsons r. Störst ideologisk klasskillnad noteras 1993 (+19 procentenheter), medan motsvarande skillnad i början av mätperioden är något lägre (+17 procentenheter). Lägst procentdifferens noteras 2017 och 2018 (+5 procentenheter), vilket ligger mycket nära motsvarande skillnad 2022 (+6 procentenheter). Även nu visar resultatet på en starkt avtagande betydelse av klass för var väljarna placerar sig på vänster-högerskalan.

Figur 2 Skillnaden i andel som placerar sig till vänster i politiken bland arbetare och övriga (procentdifferens andelen vänster bland arbetare – andelen vänster bland övriga).

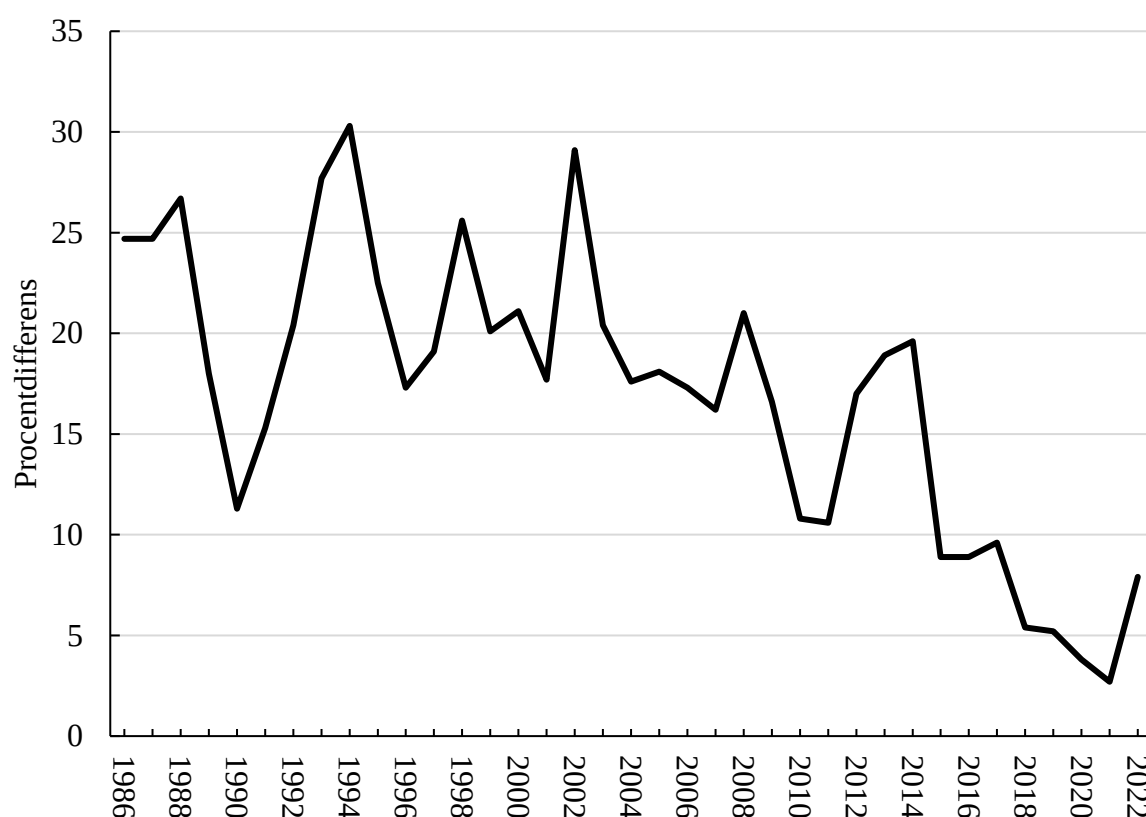

Kommentar: Data är från SOM-undersökningarna 1986–2022 (Andersson m fl 2023).

Figur 3 redovisar skillnaden mellan andelen som placerar sig till vänster respektive höger bland arbetare.

Även nu visar tendensen på en avtagande klassröstning: allt färre av arbetarna placerar sig på vänster sida i politiken, medan allt fler av dem placerar sig till höger i politiken. Jämfört med utvecklingen i figur 1 och 2 är kurvan i figur 3 lite annorlunda. Redan 1990 var det en relativt liten skillnad mellan andelen arbetare som placerade sig till vänster eller höger i politiken (+11 procentenheter), något som 1994 hade bytts till den största skillnaden (+30 procentenheter) under tidsperioden. Lägst andel arbetare som placerade sig till vänster noterades 2021 (+3 procentenheter) medan motsvarande skillnad ökade något året efter (+8 procentenheter). Trots att kurvan i figur 3 är något orolig och med en del svängningar uppåt och neråt visar den på en tendens som pekar mot att arbetare i allt större utsträckning lika gärna placerar sig till vänster som höger i politiken.

Figur 3 Skillnaden i andel som placerar sig till vänster respektive höger i politiken bland arbetare (procentdifferens vänster-höger).

Kommentar: Data är från SOM-undersökningarna 1986–2022 (Andersson m fl 2023).

Slutsatser

Relationen mellan klass och ideologisk självidentifiering har kraftigt försvagats sedan 1986. Utvecklingen är ett exempel på dealignment (Dalton m fl 1984). I detta fall innebär denna process en minskande betydelse av klass för väljarnas positionering på vänster-högerskalan. Förvisso är klass inte helt betydelselöst, men kan knappast beskrivas som den stora anledningen till att människor uppfattar sig stå till vänster respektive höger i politiken. I stället kan, utifrån studien som refererades i denna artikels inledning (Bartle 1998), det svenska fallet sällas till det brittiska. Varför betydelsen av klass minskar för väljarnas ideologiska uppfattningar är en fråga som kräver ytterligare forskning. Resultatet visar att frågan av klass har avpolitiserats i Sverige och att den i väldigt liten utsträckning används av väljare för att orientera sig inom politiken. Indirekt pekar resultatet också på att partier inte använder klass för att mobilisera eller samla väljare. I den mån som klass någonsin dominerat väljarnas självvalda position på vänster-högerskalan är dessa dagar nu förbi. I stället lär det finnas andra faktorer som i minst lika hög utsträckning påverkar väljarnas ideologiska identifikation. Dessa faktorer behöver inte vara socio-ekonomiska utan kan till

exempel vara kopplade till politiskt arv: barn antar föräldrars politiska identitet. I framtiden behövs mer forskning för att utröna vilka dessa faktorer är och vilken betydelse de har.

Referenser

- Andersson, Ulrika, Patrik Öhberg, Anders Carlander, Johan Martinsson och Nora Theorin, red (2023) *Ovisshetens tid* (SOM-rapport nr 82). Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Bartle, John (1998) "Left–right position matters, but does social class? Causal models of the 1992 British general election", *British Journal of Political Science*, 28 (3): 501–529.
- Dalton, Russel. J, Scott C Flanagan och Paul Allen Beck, red (1984). *Electoral Change in Advanced Industrial Democracies: Realignment or Dealignment?* Princeton: Princeton University Press.
- Demker, Marie (2019) "Sociala skiljelinjer och partisystem", s 35–50 i *Partier och partisystem*, red Magnus Hagevi. Lund: Studentlitteratur.
- Hagevi, Magnus (2022) *Den svenska väljaren: En introduktion till politiskt beteende i allmänna val*. Stockholm: Santérus.
- Holmberg, Sören (1981) *Svenska väljare*. Stockholm: Publica.
- Lipset, Seymour M och Stein Rokkan (1967) "Cleavage Structures, Party Systems, and Voter Alignments: An Introduction", s. 1–64 i *Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspectives*, red. S. M. Lipset och S. Rokkan. New York: The Free Press.
- Miller, Warren E och J Merrill Shanks (1996) *The new American voter*. Cambridge: Harvard University Press.
- Oskarson, Maria (1994) *Klassröstning i Sverige: Rationalitet, lojalitet eller bara slentrian*. Stockholm: Nerenius & Santérus förlag.
- SOM-institutet (2023) *Den nationella SOM-undersökningens kumulativa dataset* (Version 12). Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet (<https://doi.org/10.5878/a5zt-3831>).
- Vestin, Erik (2019) *The decline of class voting in Sweden 1968-2014: Reconsiderations, explanations, and the role of the new middle class*. Göteborg: Department of Political Science, University of Gothenburg.